

KÖNYVTÁR, LEVÉLTÁR, MÚZEUM

A pápai gyűjtemény

Pápa városa 1981-ben ünnepelte hajdani nagy híru iskolája, a Református Kollégium alapításának 425. évfordulóját.

Az „Istennek, hazának, tudomány-nak” szentelt református kollégiumot 1531-ben alapították. Neves iskolája révén a reformkorban a „Dunántúli Athén”-jeként emlegették Pápát. Ez idő tájt koptatta az ősi kollégium padjait Petőfi Sándor és Jókai Mór is. Petőfi 1841 és 1843 között négyszer is megfordul a városban, az 1841–42-es tanévben a kollégium első éves bölcsészhallgatója volt.

Rajtuk kívül Pápan diákoskodott Ballagi Mór nyelvész, Beöthy László író, Thaly Kálmán a kuruc kor neves kutatója, Eötvös Károly író: A kortársak közül Tatay Sándor és Lőrincze Lajos, Csoóri Sándor és Nagy László is.

1952-ben megszűnt az egyházi tulajdon és irányítás. A hajdani református kollégium 1895-ben avatott új épületében (ma a Petőfi Sándor Gimnázium) ma is működik Kövy Zsolt lelkész vezetése alatt a Dunántúli Református Egyházkerület Pápai Gyűjteménye.

A gyűjtemény — a könyvtár, a levéltár, és a múzeum anyaga — az iskola alapításától napjainkig folyamatosan gyarapszik. Az 1848–49-es szabadságharcig mindenekelőtt hagyatékok, adományok gazdagították. A kiegyezés után már tudatos a könyvtár fejlesztése: teológiai, csilágtudományi, szepirolalmi, matematikai, természettudományi és jogtudományi művek kaptak helyet a gyorsan bővülő könyvtárban.

Veresmarthy Mihály a 17. század végén hagyta könyvtárát a kollégiumra. A másik nagy mecénás a tudós Antal Károly püspök, aki több ezer kötetes értékes könyvtárat hagyott a református kollégiumra.

A bibliotékán belül külön kezelik a Kerkápoli-könyvtárat és Tóth Ferenc református püspök adományozta könyvtárat. Tóth Ferenc 1801–1817 között pápai református kollégiumi tanár, 1827–1844 között dunántúli református püspök volt. A levéltár legregébbi és legérdekesebb dokumentumai nagyobb részt az ő ajándékaiként kerültek az archívumba.

Az oklevéltár az 1269–1525 közötti időkből IV. Béla, IV. László, III. Endre, Zsigmond, Hunyadi Mátyás és Zápolya János okleveleit őrzi.

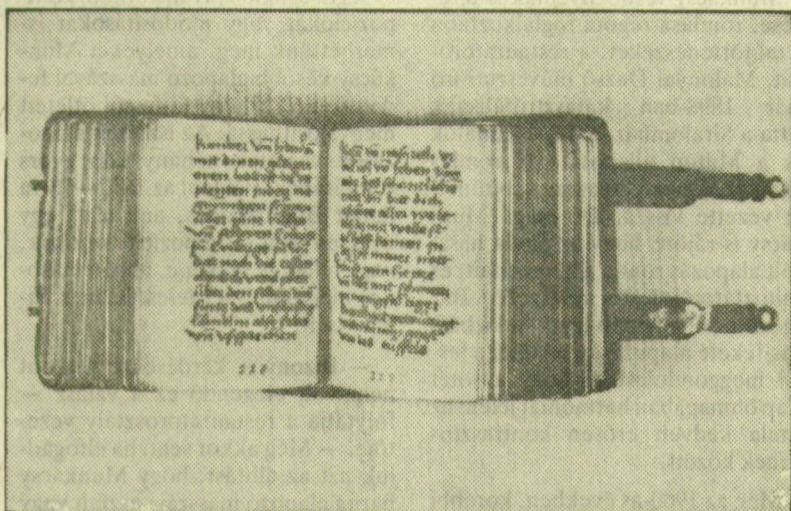
Nagy értékű kincsek: Vergilius 1401-ből való Georgiconja, s egy 15. század eleji gótikus pergamenkódex (Gebetbuch). Az egy tucat közül a legregébbi ósnyomtatványuk Aegidius Romanus De regimine principum című 1482-ből származó műve 1863-ban került a könyvtárba.

A 16. századi, nem magyar vonatkozású antiquból 305 kötet van Pápan, ezek között Georgius Vuicelius De eucharistia sacrosanctissima című művek, s benne a könyvtár meglétét bizonyító első frásos adat: collatus est in usum scholae Papensis... Anno 1637.

A Régi Magyar Könyvtár állománya 580 kötet. Legbecesebbje Huszár Dávid Heidelbergi Káté fordítása, amely 1577-ben Huszár Dávid pápai vándornomdjában nyomtatott. (A főiskola lelkésztanára, Huszár Gál 1574-ben Pápara vitte vándornomdját, melyen a fia a kátét kinyomtatta. A pápai paldányon kívül csak a keszthelyi könyvtár őrzi egyet belőle. (Bornemissza Péter Ördögi kísértekről... című művét Sempitén nyomatták 1578-ban. Samarjai János 1628-ból való Magyar Harmóniája is pápai vándornomdjás, Szepesváraljai Bernhard Máté munkája. A két archívum egyik leg-híresebb kézirata az 1585-ös iskola-törvények 1724-es másolata: Liber Legum coetus Papensis.

A nápolyi gályarabságból megtérő és 1679–1682, majd 1693–95 között Pápan a kollégium rektorává megválasztott Kőcsi Csörgő Bálint beszédeit tartalmazza az orációs könyv. A gyűjteményben 100 kéziratot őrznek a hajdani neves professzorok, Mándi Márton István, Tóth Ferenc, Tarczy Lajos, Bocsor István, Kerkápoli Károly, Thury Etele tollából.

A 18. századi anyagból kiemelkedik Bod Péternek Kolozsvárott 1749-ben írott Szépen fénylő korona című halotti beszéde. Megtalálható itt az 1848–49-es forradalom idejéből a pápai nemzetőrök névsora, és öt Kossuth-levél.

Kódex a 15. század elejéről

A könyvtár értékes anyaga a több mint kétezer metszetet számláló Baldacci-gyűjtemény, magyar, német, francia, holland és olasz mesterek művei.

Hosszú évszázadokig Pápa volt a Dunántúli Református Egyházkerület központja, itt székelt a püspök is. (Jelenleg Veszprémben van a püspöki központ). Ezért őrzik itt ma is az egyházkerület levéltárát.

Az egyházkerületi levéltár 1510-től napjainkig gyűjti és őrzi a dunántúli egyházmegyéék és a református egyházkerület anyagát. Különösen becsülték a 17. századi jegyző- és anyakönyvek. Megismerhetjük belőlük a régi várost, a végvári életet, a református gyülekezet hányattat sorsát, a száműzetésű Adésztevelre Mária Terézia idején, 1752-ben, majd hazatérésüket.

A főiskola levéltári anyaga is igen értékes: a jegyző- és az anyakönyvek, az iskolai tabellák, alapítványok, az iskola változó törvényei, a képzőtársaságok iratanyaga található benne.

Említésre méltó a szép plakát és fényképgyűjtemény is, különösen gazdag az I. világháborús anyag (háborús kiadványok, tábori levelezőlapok) (Közülük tizenegy nyírfaháncsra írva.); két 1914-ből való, az oroszok ostromolta przemysli erődben szerkesztett tábori újság, Gyóni Géza, a tragikus sorsú költőkatona verseivel.

1176 darabos magyar éremkollekción — Szent István dénárjától Ferenc József érméig — is magának mondhat a gyűjtemény; a görög-római éremgyűjtemény 4598 érmét számlál.

Pongrácz József (1910–1963) között teológiai tanár, főiskolai

könyvtáros) érdeme a pápai kollégiumi és várostörténeti gyűjtemény, a Papensia létrehozása. Ez a jól rendezett pápai helytörténeti gyűjtemény kapcsol a kollégium és a város, illetve az innét elszármazottak, a volt diákok között. A Papensia több ezer kötetes pápai vonatkozású gyűjteményében a jeles tanárok volt diákok relikviái között kiemelkedők a Petőfi- és Jókai-emlékek.

Petőfi és Jókai és tagjai voltak az iskola irodalmi „képzőtársaságának”, és Petőfi 13 pápai verse közül tizet saját kezűleg bemásolhatott gyöngybetűvel a Társaság „Érdemkönyvébe”. A versek — a Tolvaj huszár kivételével, amelyet Petőfi-kezeléssel — még Petrovics aláírással kerülnek eme „Érdemkönyvébe”, ahol ma is megtekinthetők „Jóky Móricz” versével, novelláival és mű-bírálatával együtt.

Az egyháztörténeti és egyházművészeti múzeumot az ótemplomban találjuk. Ez a múzeum öt évszázad dunántúli református egyházainak őrzártali terítőt, edényeit, keresztlőkancsait, -tálat, templomi berendezéseit, a népi festészet remekait mutatja be, részben a régiségtár törzanyagából, nagyobb részt azonban a gyűlekezetek adományaiból.

A múzeumban látható még az „En is költő leszek” című Petőfi-emlékkiállítás, és a Gályarab-emlékkiállítás a Wesselényi-féle összeesküvést követően ártatlanul halálra ítélt, majd gályarabként eladott 41 protestáns prédikátor emlékezetére. Valamint a „Csillagfiak” című kiállítás, melyben az 1752. évi adásztelvi száműzetésnek, majd a boldog hazatérésnek állítottak emléket.

BORBÉLY JÓZSEF

Győry, a kefekötő

Szeged ipari múltjában jelentős szerepet kaptak a kefekötők, bár 1880-ban csak három, majd a századfordulón öt önálló iparos dolgozott e szakmában, összesen 15 embert foglalkoztatva. E szakma egyik alapítója, Győry József (1838–1920) 150 éve született — 1838. februárjában —, majd alapította meg első műhelyét a Szabadság téren. A család egyik korábbi őse, szintén Győry József 1800 táján jött Szegedre kefekötőmesterként, itt nősült 1807-ben, vette el Babszky Rozáliát. Házasságukból négy gyermek született, és kettőből kefekötőt nevelt.

Az egyik utód, Győry András (1834–1925) kisiparos volt, és két fiát, az 1862-ben született Józsefet és az 1875-ben született Mihályt is e szakmára nevelte. Győry József (1838–1920) 1870-ben kapott ipar engedélyt, és 1882-ben építette fel házát, a ma is álló eklektikus épületet a Kálvária (ma: Tolbuhin sgt.) 30. sz. alatt. Az ipari üzem létesítményeit az udvarban, a Nagykörtű felől helyezte el. Fia, Győry Gyula (1872–1951) 1899-ben vette át az üzem irányítását, és 1912-ben az egész gyártási folyamatot a kor színvonalán gépesítette. Győry Gyula 1897-ben vette feleségül a Palánk jónévi asztalosmesterének, Milis Imre (Szeged—1841, Szeged—1920) és a tápai származású Lele Anna lányát, Milis Mária (1874—Szeged, Szeged—1961). Ennek a házasságnak öt gyermekéből szintén kettőt az elődök szakmájára neveltek. Viszont Győry Béla (1901—) már felsőkereskedelmi iskolát, Győry József (1902—) jogot is végzett. Most már az apa és a két fiú együttes erővel kezdtek a dinamikus iparfejlesztéshez, 1925-től kezdődően. A harmincas években újabb korszerűsítésbe fogtak. A cég bejegyzése 1925 és 1947 között, Győry Gyula és Fiai. A családi vállalkozásból Győry Béla 1942-ben kilépett, s a Festő u. 2. sz. alatt nyersanyag-kikészítő és kereskedelmi vállalatot alapított, mintegy 25 munkásnál alkalmazásával. A Győry-féle kefekötőgyárat 1948-ban, Győry Béla vállalatát 1949-ben államosították.

A Győry-féle kefekötőgyár legnagyobb prosperitást a negvenes évek elején mutatott, és termelési értéke évente elérte az 500 ezer pengőt. Alkalmazottjai száma ekkor 140 körül volt.

Szeged iparára annyira jellemző könnyűiparnak e szakmában másik jeles képviselője volt a Winter Ádám és Társa Kefekötőgyár, amelyet részvénytársasági formában, családi alapon hoztak létre, 1883-ban. A Kossuth Lajos sugárútra telepített üzemben

igen változatos termékskálát hoztak létre, a legkülönbözőbb méretű és megjelenési formájú ecseteket gyártottak. Ennek a gyárnak is legnagyobb felütése a második világháború előtti időkből volt, amikor 100-nál több munkáslétszámmal dolgoztak. Ezt a gyárat is 1948-ban államosították. A Győry-féle kefekötőgyárat 1950-ben idecsatolták, és 1953-ban a városi tanács vette át irányítását a Kefekötőgyár Egyesülettől. Az új tanácsai vállalat 1960-ban tovább gazdagodott, ekkor került ide a Gólya utcai kádáripari vállalat. A Cserzy Mihály utcai üzem rekonstrukciója 1964-ben kezdődött, és véglegesen 1966-ban fejeződött be, amikor a Győry-féle gyár is véglegesen idekerült. A Győry-gyár épületét és területét ekkor adták át a PIÉRT-nek. A Seprő-és Ecsetgyárban ekkor már 40 motorikus meghajtású kötőgépet üzemeltettek. Hidraulikus rendszerű, olasz importból származó seprővárró-gépet 1971-ben vásároltak. Ettől kezdve 11-féle ecsetet, két féle seprőt és ötféle egyéb terméket állítottak elő. A kádárrezsleget 1974 elején megszüntették. A Csongrád megyei ZÖLDÉRT v. (akkori nevén MEK), is gyártott előbb Makón, majd szőregi ipartelepén, 1975–78-ban nyolc lábhaftásos kötőgéppel és kézi varrással seprőket. Alapanyag-ellátási gondok miatt ezt az üzemet 1979-ben megszüntették.

A felszabadulás körüli években, a két nagyobb kefekötő kisiparosok működtek: Barabás István Vitéz (ma: Partizán) u. 11., Boros Pál Damjanich u. 25., Herczegh Istvánné Arany János u. 9., Kasza János Makkos erdő sor 4., Kópacsek Gyula Kecskeméti u. 23., Kuhn János Tisza Lajos (ma: Lenin) krt. 65., Ménési Ilona Remény u. 6., Orbán János Korda sor (ma: Korda u.) 10., Temesvári József Hattyú u. 11. és Kulbert? Tanítói kiskertek 23, valamint Győry József Stáció u. 1. szám alatt.

A rekonstrukció után (1883) jobban kibontakozott kefe-, ecset- és seprőgyártás jelen legjobb folytatója a Szegedi Ecset- és Seprőgyár, ahol az 1981-ben végrehajtott fejlesztések révén tovább emelték a munkafolyamatok automatizálását és félautomatizálását. A folyamatos fejlesztéssel és fejlődéssel mind több terméket szállítanak exportra a hazai ellátás mellett, s járulnak hozzá Szeged ipari rangjának folyamatos emeléséhez.

Ennyi a szegedi ecset- és kefekötőgyártás múltja dióhéjban, s mindennek egyik első alapítója a 150 éve született Győry József volt.

BÁTYAI JENŐ

SZEGEDI NÉPSZOKÁSOK

Üzemi látogatós

B-s kocsit megért életében. S igaz van, hisz a forgatókönyv ugyan nem oly katonás, de annál izgalmasabb. A látogatós fogadó alanyai (mert hogy két részre oszthatók e népszokásunkban is a játékosok) már napokkal korábban átfésülik az üzemesarnokok legelgúgottabb zugait is, felvilágosítják a kétkezt, s ebből adódóan dolgozót, hogy nem kell ám bedőlni minden keresztkérdésnek, s attól végképp nem lesz nagyobb a fizetés, ha az illetékes elvtársakat panaszokkal tartják fel. A fogadás előkészületeinek következő fázisában grafikonok alakításával, úgyesen tálat helyzetelemzés kidolgozásával foglalkozik a stáb, ügyelve arra, hogy kellő mértékű önkritika azért tükrözze — itt bizony nem akárkik török fejüket a gazdaság fejlesztésének magasatos eszméjén. A leendő nyilatkozó (gazdasági, társadalmi szerv első számú vezetője) pontról pontra betanulja, milyen érvekkel, indokkal magyarázatokkal környonalazható a lemaradás, míg sikeres termelés esetén hogyan lehet legérzékenyebben aláhúzni a tényt, miszerint a General Motors beolvasztása csupán napok kérdése.

Az előkészületeket lezáró aktus már az izgalom jegyében telik, s mikor begördülnek a garantáltan tisztára suvickolt Ladák, már csöng-böng az összes forródrót,

legszebb mosolyába öltözködik a portás. A népi játékosok látogató névre hallgató csoportja eközben mindent megtesz anak érdekében, hogy a pozícióhoz illő komolyság megállás nélkül tükröződjék az arcán. Előbb semleges kérdésekkel oldják a hangulatot, majd úgyesen elejtett félmondatokkal jelzik — értik ám ők a szakmát, így alapszebb átejtés a forgatókönyv szerint kizárt.

Az üzemi látogatósnál eme forgatókönyv egyébként igen szigorú etikettet merevített a szokás kialakulása óta. Tájékoztató a nagyfőnök irodájában, amelyre állandó meghívott a sóstangli, a pogácsa és az üdítő. Mármint a reprezentációs költség és az álszent szemforgatás bevezetése óta. A tájékoztatót illetelmes kérdések, s az erre adandó válaszok követik. Megjegyzés: garantsálatlan mindig olyan személyek beszélgetnek akik egyéb hivatalos információs láncon is megtehetnék, de hol lenne akkor a pláne? Végül rövid üzemlátogató keretében ismerkednek a vállalatnál folyó tevékenységgel. Például rádöbbenhetnek, hogy a szalámigyárban szalámit gyártanak, míg a konzervgyárban konzervek kerülnek le a gyártósorról.

E bámészakodással egy időben kezdődik az üzemi látogatós legmeghatóbb perce, amely végén ajándékok koccannak, lapulnak a

pufók szatyrok mélyén. E pillanat a mezőgazdasági üzemekben öltözet a legváltozatosabb formát, de a leleményes látogatók mindenhol feltalálják magukat. Egy Szegedet különösen kedvelő fővendég — mint mondják — az „elvtársak, ez a termékük nagyon tetszik nekem” — felkiáltással jelezte mit is vinne legszívesebben.

„Hol vannak már ezek a régi szép idők?” — akasztotta meg gondolataimat egy megújulásra meg peresztrojára ítélt vezető, mikor úgy döntöttem, maradék sörömmel együtt tapasztalataimat is közkinccs teszem. „Elrontották a játékunkat” — zokogott poharát tördelve, s üveges szemmel panaszkodott — az elmúlt egy-két évben, de leginkább az utóbbi hónapokban már alig-alig ér valamit a látogatóra szánt püder, mivel az átkos kapitalizmusból néhány új keletű vezető nemcsak a nyereséget, a haszonra épülő gazdálkodást akarja átlopni nyugodt hétköznapjainkba, hanem a tényszerű tárgyalásokat, a pontos kérdéseket, s az erre elvárt még pontosabb válaszokat is. Grósz, pardon nagy baj van ez ügyben is. „Hol vannak már azok a régi szép idők, amikor egy-két aláírásra szánt brigádnaplóval eltakarhattuk a csarnokot?” — buggyant ki a krokodilkönny mind a két szemén. Én meg csak hallgattam, s látva mély gyászát, úgyesen letakarom zakómmal szeretett helyi lapunk tudósítását, amelyben...

De ez már új népszokásunk első rezdülése. Reméljük...

BÁTYAI ZOLTÁN